

Серед основних складових, які формують зміст категорії «ризик», можна виділити: можливість відхилення від передбачуваної цілі, заради якої здійснюється вибрана альтернатива; імовірність досягнення очікуваного результату; можливість матеріальних та інших втрат, пов'язаних зі здійсненням вибраної в умовах невизначеності альтернативи.

Невизначеність зовнішнього середовища господарюючих суб'єктів АПК та особливості їх внутрішнього функціонування вимагають забезпечення конкурентоспроможного виробництва, на рівень якого впливають існуючі ризики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник; у 2-х томах / С. В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко та ін. – Львів: Світ, 2006. Т 2. – 568 с.
3. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
4. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М.: Мысль, 1998. – 188 с.
5. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 416 с.
6. Бардиш Г.О. Проектне фінансування / Г.О. Бардиш. – К.: Хай-Тек Прес, 2008. – 463 с.
7. Бачкай Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / Т. Бачкай, Д. Мессена, Д. Минко и др.; пер. с венг. – М.: Экономика, 2009. – 133 с.
8. Варченко О. М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / О.М. Варченко, А.С. Даниленко, Д.Ф. Крисанов та ін. – К.: Хай-Тек Прес, 2011. – 396 с.
9. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
10. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент / А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, Н.Ю. Калач. – К.: КНЕУ, 2001. – 294 с.
11. Половинкин П. Предпринимательские риски и управление ими / П. Половинкин, Л. Зозулюк // Российский экономический журнал. – 1997. – № 9. – С. 26–29.
12. Райзберг Б.А. Предпринимательство и риск / Б. А. Райзберг. – М.: Знание, 1992. – 64 с.
13. Родіонова Н.В. Антикризовий менеджмент. – М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2001. – 187 с.
14. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент для практиков: крат. курс / Е. С. Стоянова, М. Г. Штерн. – М.: Перспектива, 1998. – 238 с.
15. Уткин Э.А. Риск-менеджмент / Э.А. Уткин. – М.: ЭКМОС, 1998. – 284 с.
16. Бланк И.А. Концептуальные основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К.: Ика-Центр, Эльга, 2003. – 448 с.

Экономическая сущность риска и особенности его проявления в деятельности аграрных предприятий

О.О. Рудич

Рассмотрены существующие подходы к определению категории «риск» и предложено авторское определение. Выделены основные элементы риска и идентифицированы функции риска при осуществлении хозяйственной деятельности предприятиями в условиях неопределенности. Систематизированы особенности проявления рисков на предприятиях агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: риск, неопределенность, потеря, убыток, прибыль, явление, процесс.

The economic essence of risk and particular manifestations in the activities of agricultural enterprises

O. Rudych

The existing approaches to defining the category of "risk" and the author's definition is invited. The basic elements of risk and risk functions in the implementation of economic activities of enterprises in conditions of uncertainty are identified. The features of display risks at the enterprises of the agro-industrial complex are systematized.

Key words: risk, vagueness, loss, loss, income, phenomenon, process.

УДК 339.542.2/923:061.1(477)

ЛОБУНЕЦЬ В.І., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ В ЄС ТА В МИТНОМУ СОЮЗІ: РОСІЯ, КАЗАХСТАН, БІЛОРУСЬ

У статті проведено аналіз інтеграційних переваг України. Доведено, що найбільший потенціал зовнішньоторговельних відносин знаходиться на ринку Європи. З'ясовано недоліки повноцінного входження України в Митний союз з Росією, Казахстаном та Білоруссю. Встановлено доцільність співпраці в пунктах, які не суперечать укладеним міжнародним правовим договорам та сприяють формуванню сучасної конкурентоспроможної економіки, що захищає національні інтереси.

Ключові слова: інтеграція, Європейський Союз, Митний союз, зона вільної торгівлі, механізм співробітництва.

Постановка проблеми. Нині однією з найбільш актуальних для обговорення є проблема створення Митного союзу трьох країн: Росії, Казахстану і Білорусі. Саме йому прогнозують в майбутньому перехід до єдиного валютного простору з новою наднаціональною грошовою одиницею, що призведе до інтеграції країн в єдине торгове співтовариство. Класика побудови подібних об'єднань, які ведуть до створення єдиного економічного ринку, добре відома як в Європі, так і в інших регіональних союзах (асоціація ЄС з Туреччиною, підписана в 1963 р.), Арабський спільний ринок (1964 р.), Центральноамериканський спільний ринок (1961 р.), Організація східно-карибських держав (1991 р.).

Митний союз – це угода держав про скасування митних зборів і кордонів між ними та введення єдиного митного тарифу для інших держав. Основною метою Митного союзу є істотне зростання економік країн-учасниць. За даними експертів, Митний союз дозволить трьом країнам до 2015 року збільшити ВВП на 15%. Передбачається, що за рахунок збільшення ринку, встановлення загальних правил ведення бізнесу, країни-учасниці отримають додатковий приріст ВВП на 1-2% в рік і зароблять більше 400 млрд дол. США. Якщо членом союзу стане Україна, то виникне спільний економічний простір, що простягнеться від ЄС до Китаю і об'єднає населення країн-учасниць загальною чисельністю в 213 мільйонів чоловік.

З іншої сторони, якщо Україна не ввійде до складу Митного союзу, тоді для неї поява в безпосередній близькості єдиного митного простору призведе до різкого ускладнення зовнішньоекономічних зв'язків. Його створення означає появу на кордонах України ще одного, крім ЄС, торгового гіганта. Спрогнозувати можливі проблеми України в зв'язку з цим можливо, аналізуючи втрати від сусідства з Європейським митним союзом. Це призвело до скорочення експорту чорної металургії, хімічної промисловості в нові країни-члени ЄС (наприклад, прибалтійські країни).

Питання розвитку економічних відносин з Європейським Союзом, зокрема щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), і з Митним союзом (Росія, Білорусія, Казахстан), надзвичайно актуальні і вимагають додаткового аналізу з формуванням вираженої позиції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити про відсутність однозначної думки щодо перспектив інтеграції України. Неодноразово проблема виносилася на слухання Верховної Ради України «Про стан і перспективи розвитку економічних відносин з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом» [1].

Офіційна позиція зводиться до намірів керівництва України підписати Угоду про асоціацію з ЄС, що включає угоду про створення зони вільної торгівлі. Що стосується відносин України з Митним союзом, то тут українська влада виключає повноцінне членство країни в ньому, орієнтуючись на підписання найближчим часом Угоди про зону вільної торгівлі держав-учасниць СНД [2].

Водночас деякі економісти, зокрема представники українських виробників (В. Ландік, Т. Васадзе, А. Кінах), висловили цілий ряд можливих негативних наслідків для автомобільних, авіаційних, суднобудівних, приладобудівних заводів України в разі її входження в ЗВТ з ЄС [1].

Метою дослідження є визначення можливостей для забезпечення переваг України. По-перше, від створення спільного ринку країн Митного союзу на умовах зони вільної торгівлі. По-друге, входження у перспективний ринок країн ЄС, до якого наші виробники хочуть отримати максимальний доступ і який ще не освоєний. Для досягнення мети було поставлено **завдання** – дослідити досвід розвинених країн та вітчизняні пріоритети, виявити інтереси України по всіх економіко-інтеграційних напрямках. Вважаємо, що основним завданням для України є формування сучасної конкурентоспроможної економіки, яка б захищала національні інтереси незалежно від напрямку інтеграції.

Матеріали і методика дослідження. Матеріалами дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, офіційні заяви представників влади щодо проблеми вибору напрямку інтеграції української економіки. Для реалізації поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналізу та синтезу, системного підходу до вивчення явищ, метод експертних оцінок. Основні результати досліджень були висвітлені за допомогою методів наукової абстракції, історико-логічного, розрахунково-конструктивного, економіко-статистичного.

Результати дослідження та їх обговорення. В цілому Україна може одночасно мати зону вільної торгівлі з Європейським Союзом та країнами СНД, розвивати відповідні відносини з Митним союзом, а також утворювати в майбутньому нові зони вільної торгівлі. Про це свідчить світова практика. Так, ЄС має угоди про вільну торгівлю з 24-ма країнами, а з трьома країнами – Андорра, Туреччина, Сан-Марино – митні союзи.

У країнах ЄС існує загальний ринок і загальна митна політика, яка також передбачає спільний митний тариф щодо третіх країн. На сьогодні в зовнішньоторговельному обороті України частка країн ЄС та СНД займають лідируючі позиції. Так, в 2011 році обсяги експорту товарів до країн СНД становили 38,3% від загального обсягу експорту, Європи – 27% (у т.ч. до країн Європейського Союзу – 26,3%). Найбільші експортні поставки здійснювались до Російської Федерації – 29% від загального обсягу експорту. Імпорт з країн СНД становив 45% від загального обсягу, Європи – 32,8% (у т.ч. з країн Європейського Союзу – 31,2%). У загальному обсязі імпорту найбільші надходження здійснювались також з Російської Федерації – 35,3% [3].

При цьому експорт в Російську Федерацію в умовах зони вільної торгівлі та експорт в країни ЄС у разі високого тарифного захисту спільного ринку Євросоюзу займають майже однакові частки в загальному обсязі українського експорту.

Для просування на європейський ринок необхідно модернізувати українську економіку і підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів. З цією метою створюються сприятливі умови для залучення іноземного та національного капіталу. Вважаємо, що спрощення митного режиму в рамках зони вільної торгівлі з ЄС дозволить Україні не тільки розширити ринки збуту товарів і послуг власного експорту, але і наростити імпорт інноваційних техніки і технологій для прискореної модернізації виробництва. Це стане передумовою стабільного, довгострокового зростання економіки.

Як визначено у щорічному Посланні Президента України, інтеграція в європейський політичний, економічний, правовий та гуманітарний простір є орієнтиром для проведення системних реформ, для модернізації країни. Послідовне та ефективне використання механізмів співробітництва з ЄС має стати базисом сталого економічного розвитку нашої держави, основою стратегії реформування всіх основних сфер суспільства і впровадження європейських стандартів з метою підвищення якості життя населення України. Цей процес буде продовжуватися і повинен завершитися прийняттям оновленої Стратегії європейської інтеграції України. Україна робить акцент на тому, що її інтеграція в ЄС відповідає інтересам не тільки українського, але й загальноєвропейського розвитку. Українська сторона вже досягла істотного прогресу на шляху укладення Угоди про асоціацію [4].

Щодо російського вектора, то Російська Федерація є одним із глобальних світових гравців, найбільш зацікавлених у розвитку динамічного діалогу з Україною. Нормалізація відносин з Російською Федерацією – невід'ємна складова європейського вибору України. Розвиток українсько-російського партнерства є умовою для формування стабільного економічного і безпечного середовища у Європі.

Нині Україна зберігає і підсилює вектор євроінтеграції і одночасно розвиває економічні відносини з країнами СНД, зокрема з Російською Федерацією, які визначаються стратегічними і перспективними інтересами нашої держави.

Інтеграція України до спільного ринку з Євросоюзом через створення поглибленої зони вільної торгівлі у форматі "ЗВТ плюс" сприятиме активізації торгово-економічного співробітництва. Формат "ЗВТ плюс" робить акцент на регуляторному середовищі і припускає, що скорочення та ліквідація торговельних обмежень буде стосуватися не тільки двосторонньої торгівлі товарами, але і згоди сторін лібералізувати додатково такі сфери, як торгівля послугами, режими прямих іноземних інвестицій і державних закупівель, що забезпечать максимально глибоку економічну інтеграцію, до якої будуть готові сторони. Це означає, що закони України та стандарти, що стосуються торговельної сфери, будуть відповідати тим, які діють в ЄС, тобто наближаючи свої правові норми до правових норм Євросоюзу, Україна одночасно буде інтегруватися в його внутрішній ринок.

Вважаємо, що укладення угоди призведе до вирішення ряду проблем та скасування бар'єрів, з якими стикаються українські експортери на ринках країн ЄС. До зазначених проблем, серед інших, належить високий тарифний захист ринку ЄС, насамперед, ринку сільськогосподарських товарів. Основним принципом, яким керується Україна в переговорах з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі, є максимальне забезпечення інтересів українського бізнесу з погляду реальних перспектив доступу на ринки ЄС, але неформальне завершення переговорного процесу до конкретної дати, тобто ефективне просування переговорів залежить, в першу чергу, від отримання реальних перспектив доступу на ринки товарів, послуг і капіталу.

Щодо умов входження України до Митного союзу, то перспективи можна окреслити рядом переваг. Так, об'єднується спільний ринок з чисельністю майже 180 млн чоловік. Сукупний ВВП становить близько 2 трильйонів дол. США і товарообіг – 900 млрд дол. США. Країни-учасниці

Митного союзу становлять майже 83% економічного потенціалу колишнього СРСР. На думку експертів варто очікувати наступних наслідків:

- товари на місцевих ринках стануть дешевшими, якіснішими, а їхній асортимент різноманітнішим;
- відкриються нові можливості для розвитку бізнесу. Товари можна буде вільно переміщати по території Росії, Казахстану, Білорусі;
- стануть дешевшими енергоносії;
- у взаємній торгівлі країн Митного союзу знизяться витрати на бізнес, наприклад, у ході перевезень товарів у середині Митного союзу.

Митний союз може сприяти утворенню в середині зони замкнутих технологічних ланок виробництва і збуту продукції і послуг, як наприклад, це відбувається в Європейському Союзі (ЄС). Враховуючи, що українська економіка як і раніше пов'язана з Росією, це сприятиме кооперації підприємств. Секретар Комісії Митного союзу С. Глаз'єв вважає, що українська економіка нерозривно пов'язана з Росією: українська металургія залежить від російського газу, українське машинобудування – від російських комплектуючих і російського ринку, агропромисловий комплекс України – від російських споживачів [5].

Проте, існує ряд негативних наслідків, які можуть призвести до втрат в економіці України від створення Митного союзу, зокрема:

- посиляться конкуренція за ринки країн-учасниць у продукції сільського господарства, деревообробній промисловості, машинобудуванні, металургії. Україна також може втратити частину ринку збуту. Проте, Казахстан в обсягах торгівлі України з країнами СНД займає 2 місце і 5 місце серед усіх українських партнерів (товарообіг складає майже 3,5 млрд дол. США) [3];
- можлива денонсація, як відмова від виконання міжнародного договору про вільну торгівлю, що призведе до падіння українського експорту. Так, Митний союз мав негативний вплив на українських виробників та експортерів алкогольної продукції, оскільки вимагалася нова ліцензія;
- можуть ускладнитись торговельні відносини України з Білоруссю і Казахстаном. Обмеження експорту українського металу, аграрної продукції, які були застосовані на українсько-російському кордоні, розширяться тепер і на інші країни Митного союзу, що загрожує повною втратою цих ринків для українського бізнесу. Між Україною і Білоруссю не було обмежень за основними статтями українського експорту – металопродукції, електроенергії, сільськогосподарської продукції, кондитерських виробів. Проте, російські обмеження можуть розповсюдитись на Білорусь і Казахстан, що призведе до підвищення ціни на український метал на 30%;
- можливі втрати від уніфікації митних правил, скоординованої політики, спрямованої на збільшення вантажопотоків через територію Митного союзу. Враховуючи, що 70% обсягу транзитних перевезень через українську територію становлять російські вантажі, то обсяги транзиту Україною можуть знизитись в кілька разів [4];
- під загрозою є зниження потоків інвестицій в економіку України, оскільки значно зросте конкуренція на інвестиційному ринку в 180 млн чоловік.

Водночас за Митний союз виступає громадськість в Україні. Дані опитування Українського інституту публічної політики (УІПП) свідчать, що 81,4% опитаних виступають «за». Крім того, 48,2% впевнені, що Україна повинна вступити в Митний союз навіть якщо це завадить Україні стати асоційованим членом ЄС і закрий їй шлях до ЄС. Такий пріоритет українців щодо Митного союзу перед вступом України до ЄС пояснюється розумним прагматизмом більшості українців, які розуміють, що Україні до Європейського Союзу ще рухатися не менше десяти років, а до Митного союзу з РФ, Білоруссю і Казахстаном можливо вступити в цьому році [6].

Проведений нами аналіз доводить, що у функціонуванні Митного союзу виникає ряд проблем, які інколи висвітлюються в засобах масової інформації, але не пов'язуються безпосередньо з союзом.

Ряд аналітиків вважає, що Митний союз вигідний, в першу чергу, Росії, оскільки це відповідає її планам зі створення внутрішнього замкнутого технологічного виробництва. За основу митного оподаткування взято 90% митних зборів, що діють в Росії [7].

Прискорене створення Митного союзу вже призвело до серйозних проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Нині країни-учасниці часто зайняті тим, що підраховують збитки від поспішних рішень. Митний союз досить декларативний, оскільки не узгоджує значну кількість позицій з митних зборів.

Несправедливим є, з розгляду Білорусі і Казахстану, розподіл митних платежів між учасниками Союзу. Росія, як найважливіший експортер, розраховує на більшу частину зборів.

Невдоволеними є нафтовидобувні компанії. Митний союз передбачає єдині експортні мита на нафту. Це означає, що Казахстану, який обходився довгий час без цих мит, доведеться працювати за загальними правилами, що відповідно призведе до зниження прибутку в нафтовидобувних компаніях.

Висловлюються припущення, що контрабанда низькоякісних китайських товарів до Росії буде зростати і проходити через Киргизько-казахський кордон, оскільки він не має належного рівня митного контролю. Білоруській продукції легкої та машинобудівної промисловості буде важко конкурувати з дешевим китайським імпортом.

Існує різниця в обсягах ПДВ в середині країн СНД. Російські митники прогнозують, що через таку різницю в ПДВ російські компанії будуть оформляти товари на казахській території.

Митний союз може призвести до зростання цін. Наприклад, білоруси вважають, що після уніфікації митних зборів автомобілі подорожчають на 30%.

Можливе виникнення прямої загрози вітчизняним виробникам. Оскільки тарифна політика Митного союзу заснована на ставках РФ, то в Казахстані вважають, що це призведе до збільшення частки російських і білоруських товарів на їх внутрішньому ринку. Вжити зможуть тільки найбільш передові казахстанські підприємства.

Висновки. Вважаємо, що найбільший потенціал для української торгівлі знаходиться на ринку Європи. Ринок ЄС більший, ніж ринок країн СНД, з чисельністю населення 500 млн чоловік. Нині близько 80 % усіх прямих іноземних інвестицій в Україну та 70 % інвестиційного технологічного імпорту надходять з держав Європейського Союзу. Але цей ринок практично закритий для України.

Для України не буде вигідним повноцінне входження в Митний союз, але доцільним стане середина у відносинах з Митним союзом і Євросоюзом. Найбільш очевидним на сьогодні є формат «3+1» – не вступ України до Митного союзу, а її співпраця з організацією тільки в тих пунктах, які не суперечать вже укладеним міжнародним правовим договорам. Така позиція України потребує вираженої державної політики та прийняття ряду Законів, узгодження перерахованих вище проблем на рівні міждержавних комісій міністерств і відомств усіх країн Митного союзу та ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Парламентські слухання "Про стан і перспективи розвитку економічних відносин з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом". Сесійна зала Верховної Ради України від 11 травня 2011р. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.materik.ru/problem/detail.php?ID=14104&print=Y>
2. Дмитрий Скворцов. Украина не выживет без евразийской интеграции, уверены в Таможенном Союзе. И ждут. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.materik.ru/problem/detail.php?ID=14913>
3. Державний комітет статистики України – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Виступ Президента України Віктора Януковича зі щорічним посланням до Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/19736.html>
5. Глазьев С. Секретар Комісії Митного союзу. У Митному союзі вирішили, що можуть вказувати Україні, коли і як підписувати ЗВТ з ЄС. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://news.dt.ua/ECONOMICS_93806.html
6. Україна 2020: віз і завтра там? Український інститут публічної політики (УІПП). – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uiipp.org.ua/index.php?page=news&id=41>
7. Вадим Елфимов. Таможенный союз уже никогда не будет «союзом двух». – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.materik.ru/rubric/detail.php?ID=10274&print=Y>

Перспективы участия Украины в ЕС и в Таможенном союзе: Россия, Казахстан, Беларусь

В.И. Лобунец

В статье проведен анализ интеграционных преимуществ Украины. Доказано, что наибольший потенциал внешне-торговых отношений находится на рынке Европы. Выявлены недостатки полноценного вхождения Украины в Таможенный союз с Россией, Казахстаном и Беларусью. Установлена целесообразность сотрудничества в пунктах, которые не противоречат заключенным международным правовым договорам и способствуют формированию современной конкурентоспособной экономики, защищают национальные интересы.

Ключевые слова: интеграция, Европейский Союз, Таможенный союз, зона свободной торговли, механизм сотрудничества.

Future participation in Ukraine and EU the Customs union: Russia, Kazakhstan, Belarus

V. Lobunets

It is analysis of the benefits of integration of Ukraine. It is shown that the greatest potential foreign relations on the market in Europe. It is shown deficiencies full integration of Ukraine into a customs union with Russia, Kazakhstan and Belarus. It feasibility of cooperation in areas that do not contradict international legal agreements entered into and contribute to the formation of the modern competitive economy, protecting national interests.

Key words: integration, European Union, Customs union, free trade, the mechanism of cooperation.